

HACI TORUN EFENDİ'NİN MİFTÂHU'L HAYÂT İSİMLİ ESERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Seyfullah KORKMAZ

Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Faculty of Arts / Al-Quds University
skorkmaz@erciyes.edu.tr

Öz

Bu araştırmada XIX. asır Kayserili ilim adamlarından Çukurlu-zâde Hacı Torun Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında genel bir bilgi, ardından da *Miftâhu'l-Hayât* isimli eserine dair ayrıntılı bir inceleme bulacaksınız.

Miftâhu'l- Hayât, müellif hattı halinde, tek nüsha olarak Kayseri Raşit Efendi Eski Eserler Kütüphanesinde yer almaktadır. Araştırmanın amacı, söz konusu bu orijinal nüshaya araştırmacıların dikkatini çekmektir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Torun Efendi, İşaratü'l Kur'an, Miftâhu'l- Hayât, Arap Dili ve Belagati

A STUDY ABOUT HADJI TORUN EFENDİ'S BOOK NAMED MİFTÂHU'L-HAYÂT (The Key of Life)

Abstract

Hadji Torun Efendi M. Salih b. Abdullah is a researcher in rhetoric and in the Arabic language. He lived in Kayseri in the nineteenth century.

You will find in this research, first information on the life of Hadji Torun Efendi and his books and you will see after careful scrutiny of his book *Miftâhu'l- Hayât* (The Key to Life). A original single manuscript of this book as a author handwriting is in the Rashid Efendi Library in Kayseri. Our goal of this research is to attract the attention of researchers to this manuscript.

Key Words: Hadji Torun Efendi, İşaratü'l Qur'an (The Signs of the Qur'an), Miftâhu'l- Hayât(The Key of Life), and the rhetoric of the Arabic Language

1. Giriş

Hacı Torun Efendi M. Salih b. Abdullah, 1214/1799 yılında Kayseri'de doğdu. Babası Çukurlu-zâde Abdullah Ağa'dır. Genç yaşta babasını kaybetti ve ardından dedesi tarafından büyütüldü. Babalık görevini üstlenen dedesi, yanlış anlaşılması ve akranlarından ayırt edilmesi yani oğlu değil torunu olduğunun bilinmesi için ona "Torun" lakabını verdi. Asıl adı Mehmet Sâlih'tir. Baba ve dedeleri, Sivas yakınlarında bulunan Kesikköprü Vakfı'nın mütevellilerindedir. 610

H. / 1213 M. tarihli bu köprünün mevsûk vakfiyesine göre, soyları Selçuklu vezirlerinden Ebü'l-Leys Arslan b. Sinbad'a dayanmaktadır. Horasan'dan çıkarak Sivas'a uğradıkları, Kızılırmak nehri üzerine Kesikköprü'yü inşa ettirdikleri, ardından da Çukur Karyesi'ne yerleştikleri ve Kayseri ile devamlı irtibatta buldukları bilinmektedir¹.

Hacı Torun Efendi soyunun Kayseri'ye bağlı yerleşim yerlerinden biri olan Çukur'a (yeni adıyla Özvatan İlçesine) yerleşmiş olmaları sebebiyle kendilerine Çukurlu-zâde denilmiştir.

Hacı Torun Efendi bir gece rüyasında Hz. Peygamber'i görür kendisine "oku" der. Bunun üzerine bir süredir çalışmakta olduğu dokumacılık mesleğini bırakıp kendini ilme verir ve Mürekkeççi İsmail Efendi'nin derslerine devam etmeye başlar. Ardından o yıllarda Kayseri ve çevresinde meşhur olan bilginlerden Hacı Derviş Efendi, Göncüzâde Kasım Efendi, Ankaravî Sarı Abdullah Efendizade Mehmet Efendi ve Raşit Efendi Kütüphanesinin hâfiz-ı kütüblerinden M. Salih Vahdetî'nin derslerine devam eder. Kırâat, hukuk, belagat ve tefsir derslerinde çok iyi bir seviyeye ulaşır.

Hacı Torun Efendi, Kayseri Cami-i Kebir'de ders-i âmm olan ve kendisine ders veren hocası Mehmet Efendi'nin ölümü üzerine hocasının yerine geçerek müderrislik görevini üzerine almış ve vefat edinceye kadar da bu görevi sürdürmüştür. Otuz yılı aşkın bir süre görev yapmış, asrının öne çıkmış alimlerinden birisi olarak şöhret bulmuştur. Tefsir, hadis, fıkıh usûlü, belâgat, edebiyat, kelam, mantık, astronomi, sarf ve nahiv dersleri okutmuştur. Bu arada yüzlerce talebe yetiştirmiş ve Kayseri Cami-i Kebir (Ulu Cami) kürsüsünden vaaz ve irşatlarda bulunmuştur. Üçyüzü aşkın talebeye icâzetnâme (yeterlilik diploması) vermiştir. Talebeleri içerisinde en meşhurları, Divrikli Emin Efendi (ö: 1327/1909), Küçük Hafız Efendi (ö: 1307 /1890), Müftü Nâil Efendi, Müftü Mesut Efendi (ö: 1310/1893), Müftü Hacı Enver Efendi (ö: 1326/1908) ve emsalleridir².

Bu arada hacca giden Hacı Torun Efendi, gidiş ve gelişi esnasında Mekke, Medine ve Şam'daki bilginlerle görüşmüş, onlarla sohbet ederek bilimsel birikimini ve kudretini onlara tasdik ettirmiştir. Dönüşlerinde Karaman müftüsü Hâdimi-zâde Abdullah Hasib Efendi ile de görüşmüş ve onun bazı el yazma eserlerini inceleyerek istinsah etmiştir³.

¹ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333, I, 286 ; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifin-Esmaü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin*, İstanbul 1955, II, 384 ; Ahmed Nazif, *Kayseri Meşhurları* (Kayseriyye Meşahiri), Basıma Hazırlayanlar Meserret Dirioz - Haydar Ali Dirioz, Kayseri 1991, 77- 81 ; Bahri Yağmur, *Dört Başlı Kartal*, Kayseri 2003, 80-83, 105, Halit Erkiletlioğlu, *Geniş Kayseri Tarihi*, Kayseri 2006, 549-550.

² Ahmet Nazif, 77- 81 ; Ali Rıza Karabulut, *Mevlana'nın Hocası Seyyid Burhaneddin Hz.leri ve Kayseri İlmiye Tarihinde Meşhur Mutasavvıflar*, Seyyid Burhaneddin Vakfı Yayınları, Kayseri 1994, 280-290 ; Muhsin İlyas Subaşı, *Kayseri'nin Manevî Mimarları*, Türkiye Diyanet Vakfı Kayseri Şubesi Yayını, Ankara 1995, 268.

³ Ahmet Nazif, 79.

O, derslerinde insanlara devamlı surette gönül adamı olmalarını tavsiye eder, Hak'tan uzaklaşanların halktan da uzaklaşacaklarını söylerdi. Halkın ve aydınların gözünde İmam-ı Azam gibi saygıya layık bir zat idi⁴.

Hacı Torun Efendi, az da olsa kaleme aldığı şiirlerinde “Sâlih”⁵ mahlasını kullanmıştır.

Hacı Torun Efendi, 22 Zilhicce 1302/1884 yılında Cuma günü, Cuma namazından evvel vefat etmiş ve Hunat Camisi batı kapısı yakınında bulunan Hunat Hatun türbesi yanına defnedilmiştir. O yıllarda Kayseri Nâibi görevini sürdüren Edirne Müftüsü Mehmet Fevzi Efendi ölümüne şu tarihi düşürmüştür:

Laf⁶ ile tariw-i fevtin ½abt idüp Fevzî dedi
Üç yüz iki sâli içre qıldı <Adn'e irtıwal⁶

Hacı Torun Efendi'nin Mezar Taşı Yazıları

Hacı Torun Efendi'nin mezar taşları 1938 yılında Kayseri müzesine nakledilmiştir.

Mezarının Baş Ucu Taşı Yazısı:

Mezarının baş ucu taşında tâlik hat ile şunlar yazılıdır:

ġâ qâle'l- müezzînü fi'l- xamsi e hedü
Ve nawnü nücîbü fi'l- quburi ve ne hedü⁷

Defterim ya Rab kara lakin sakal ak, rawmet et
Müsrif isem de bu nefse, kesmem ümid, rawmet et
Bu Hacı Torun Mehmed Salih'in reyi Haktadır
Kemter-i Xudd m-i din-i Awmediyim rawmet et
Hem ziyaret eyleyen ixvan-ı din için reca
Fatiwa iwsan idene eyle iwsan, rawmet et (1302)

Mezarının Ayak Ucu Taşı Yazısı:

Mezarının ayak ucu taşında şu satırları görüyoruz:

Hüve'l- Baqî
Hace-i Ebü'l fa l ü D n Torun Efendinin
A ıl ismi idi Mehmed Salih Qanı> -ı Kem l
Rüz u eb ne r-i şulûma sa>y idüp iderdi öyle kim

⁴ Ahmet Nazif, 80.

⁵ Gerçek adı ise, Mehmet Sâlih'tir

⁶ Ali Rıza Karabulut, 283

⁷ Bu beytin anlamı : Müezzin beş vakitte “eşhedü” (Ben şehâdet ederim) dediği zaman biz de mezarlarda “neşhedü” (Biz de şehâdet ederiz) diye ona cevap veririz.

Ehl-i insaf itmedi şilminde onun qıl ü q l
Her do an gün itti inden qıbet aq am urüb
em -i burc-ı şilm iken bu žat da bulmu v h zeval
Mesken-i v l -yı p ki cennet-i a>l olup
Va l-ı did ri ile qalbim s de de Žü'l-Celal⁸

Bu satırlardan sonra yine aynı mezar taşında yukarıda sözü geçen Edirne müftüsü Mehmet Fevzi Efendi'nin tarih düşürdüğü beyit⁹ yer almaktadır.¹⁰

Çukurluzade Hacı Torun Efendi'nin En önemli çalışması 1254/1838 tarihinde Arapça olarak te'lif ettiği *İşâratü'l-Kur'ân* isimli çalışmasıdır¹¹. Bu eserini 1258/1842 yılında Sultan Abdülmecit Han'a takdim ettiğinde kendisine padişah tarafından bir ödül olmak üzere hazineden 250 kuruş maaş bağlandı. Ku'ran'ın doğru okunması ve ayetlerinin kolayca bulunabilmesi konusunda hazırlanan bu eser çok ilgi gördü ve defalarca kopyası çıkarıldı. Ayrıca çeşitli medreselerde ders kitabı olarak uzun yıllar okutuldu¹².

⁸ Kayseri Müzesinde Bulunan Hacı Torun Efendi Mezar Taşları ; Halit Erkiletlioğlu, *Kayseri Kitabeleri*, Kayseri, 2001, 193-194.

⁹ Bk., 6 rakamlı dipnot.

¹⁰ Sözü burasında, Hacı Torun Efendi'nin çağdaşlarının kimler ve ne seviyede olduklarını anlama bakımından ve bunun yanında o yıllarda birer Osmanlı Şehri olan Kayseri ilim muhiti ile Beyrut ilim muhiti arasında bir karşılaştırma olması açısından, Çukurlu-zade Hacı Torun Efendi ile çağdaş olup, benzer çalışmalar yapan ve aynı Osmanlı sultanından ödül alan diğer bir ilim adamı Butrus el-Bustânî hakkında özet bir bilgi vermeyi uygun buluyorum : el-Muallim Budrus el-Bustânî (1819-1883) 1819 yılında Lübnan'da doğdu. Arapça, Süryanice, İtalyanca, Latince ve İngilizce öğrendi. 1840 yılında Beyrut'a gelerek bazı Amerikan araştırmacı ve misyonerleri ile tanıştı. 1848 yılında İbranice ve Yunanca üzerinde incelemeler yaptı. Beyrut Amerikan Üniversitesinin kurucularından biri olan Kornilyos ile aralarında bir arkadaşlık doğdu ve bu arkadaşlık hayatı boyunca devam etti. Sarf, nahv, dil, edebiyat, sözlük ve ansiklopedi alanında değerli eserler verdi. Dairetü'l-Meârif isimli bir ansiklopedi hazırladı. Muhitu'l-Muhit (مُحِيطُ الْمُحِيطِ) isimli Arapça sözlüğünü hazırlayarak iki büyük cilt halinde 1870 yılında Beyrut'taki bir matbaada basımını gerçekleştirdi. Bu sözlüğünü Osmanlı Sultanına sundu ve "Üçüncü Mecidiye Madalyası"nı "الوسام المجيدي الثالث" hak etti. Alfabetik olarak hazırlanmış olan Muhitu'l-Muhit, te'lifi üzerinden yüz yıldan fazla bir zaman geçmesine rağmen halen Arapça sahasındaki araştırmacı ve uzmanların her zaman gereksinim duydukları önemli modern sözlüklerden birisidir. Bu arada bir çok dergi ve gazete çıkaran ve pek çok sahada da öncü çalışmalar yapmış olan Butrus el-Bustani 1883 yılında vefat etti, bk., Al-Muallim Butrusu'l-Bostani, *Muhitu'l-Muhit*, Mektebetu Lübnan, Beyrut 1993; Mutlak, Elbir (البيير مطلق), <http://www.diwanalarab.com/spip.php?article2142>

¹¹ Çukurlu-Zade Hacı Torun Efendi M. Salih el-Kayseri, *İşâratü'l-Kur'ân*, Raşid Efendi Kütüphanesi, Raşit Efendi Eki, Nu.:21493 v. 30b ; Ali Rıza Karabulut, *İstanbul ve Anadolu Kütüphanelerinde Mevcut El Yazması Eserler Ansiklopedisi*, "محمد صالح بن عبد الله القيصري العثماني الفقيه الحنفي" المعروف بحاجي طورون أفندي المتوفى بقيصرية سنة 1184/1302 Kayseri 2005, III.1460-1461.

¹² Çukurlu-Zade Hacı Torun Efendi, *İşâratü'l-Kur'ân*, v., 2a-b, 30b; Ali Rıza Karabulut, *Kayseri İlimiye Tarihinde Meşhur Mutasavvıflar*. 282 ; Ali Rıza Karabulut Kayseri Raşit Efendi Eski Eserler Kütüphanesindeki *Yazmalar Katalogu*, I, Ankara 1995, 197 ; Ali Rıza Karabulut - Ahmet Turan Karabulut, *Dünya Kütüphanelerinde Mevcut İslam Kültür Tarihi İle İlgili Eserler Ansiklopedisi*, Mektebe Yayınları, Kayseri 2007, IV, 5461-5462.

Eserin sonunda Hacı Torun Efendi tarafından söylenmiş bir manzume vardır :

Eserim luşf-ı kerîm ki keremine ne me'el
Melik-i rûy-ı zemîn mâlik-i agnâq-ı ümem
Zemen-i 'abd-i Mecid Han'la tevfiq u 'amel
Kerem-i Xâlık-ı 'âlem xadim-i er->i evvel
Hüner erbabını talşif ile iwy -yı 'ulûm
Amelim oldu ı çün x dim-i Qur> n ahım
der ol wüccetü'l- slam esedu'l-İlah'a bedel
Yakı ur sanına ra bet virile budur emel
Anı taqdim-i hu 'ûra idi "j lih" t riw
Terfi>îñ aldı Mecid'den emelim rûz-i ezel¹³ (1258 H.)

Hacı Torun Efendi'nin isimlerini tespit edebildiğimiz diğer eserleri ise şunlardır : Haşiye ala-Şerh-i Mülteka el-Ebhur¹⁴ (Fıkıhla ilgili bir eserdir), Haşiye ala Tehzibu'l- Mantık ve'l-Hikmet¹⁵, Risale fi'l-Cem'i Beyne'l-Uhteyn¹⁶, Şerh-i Adâbi'l-Birgivi¹⁷ ve Risale fi Tarifâti'l-Ahkâmi's-Şeri'yye¹⁸.

2. Miftâhu'l- Hayât

Hacı Torun Efendi'nin *Miftâhu'l- Hayât* isimli eseri Kayseri Raşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesi, Raşid Efendi Eki, Numara 11185'de kayıtlıdır. Kalın meşin cilt kapaklı olup bağımsız bir kitap halindedir. Her sayfada Nes-ta'lik hat ile yazılı 25 satır mevcuttur. Başlık niteliği taşıyan kısımlar kırmızı mürekkeple diğer kısımlar ise siyah mürekkeple yazılmıştır. 225 x 160 (150 x 75) ebatlarında toplam 10 varaktan oluşmaktadır.

Bu tek nüsha, "müellif hattı¹⁹"dır. Çukurlu-Zade Hacı Torun Efendi, eserinin sonuç kısmında, bu te'lifini Hicretin 1276 Senesi Zilhicce ayının sonlarında tamamladığını bildirmektedir²⁰. "Te'lif" kelimesini kullanması, buradaki yazının

¹³ Çukurlu-Zade Hacı Torun Efendi M. Salih el-Kayseri, , *İşâratü'l-Kur'an*, 30b ; Ali Rıza Karabulut, Kayseri Raşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesindeki *Yazmalar Katalogu*, II, 238.

¹⁴ Ali Rıza Karabulut, *İstanbul ve Anadolu Kütüphanelerinde Mevcut El Yazması Eserler Ansiklopedisi*, III, 1460-1461 ; Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, No, 469,512.

¹⁵ Ali Rıza Karabulut, III, 460-1461 ; Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, No,3310.

¹⁶ Ali Rıza Karabulut, III, 1460-1461; Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, Mecmua No, 2683/3.

¹⁷ Ali Rıza karabulut, a.g.e., III.1460-1461; Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, No ,2983.

¹⁸ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri* 1,286 ; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifin*, II, 284; Ali Rıza Karabulut, *Kayseri İlmiye Tarihinde Meşhur Mutasavvıflar*, 282.

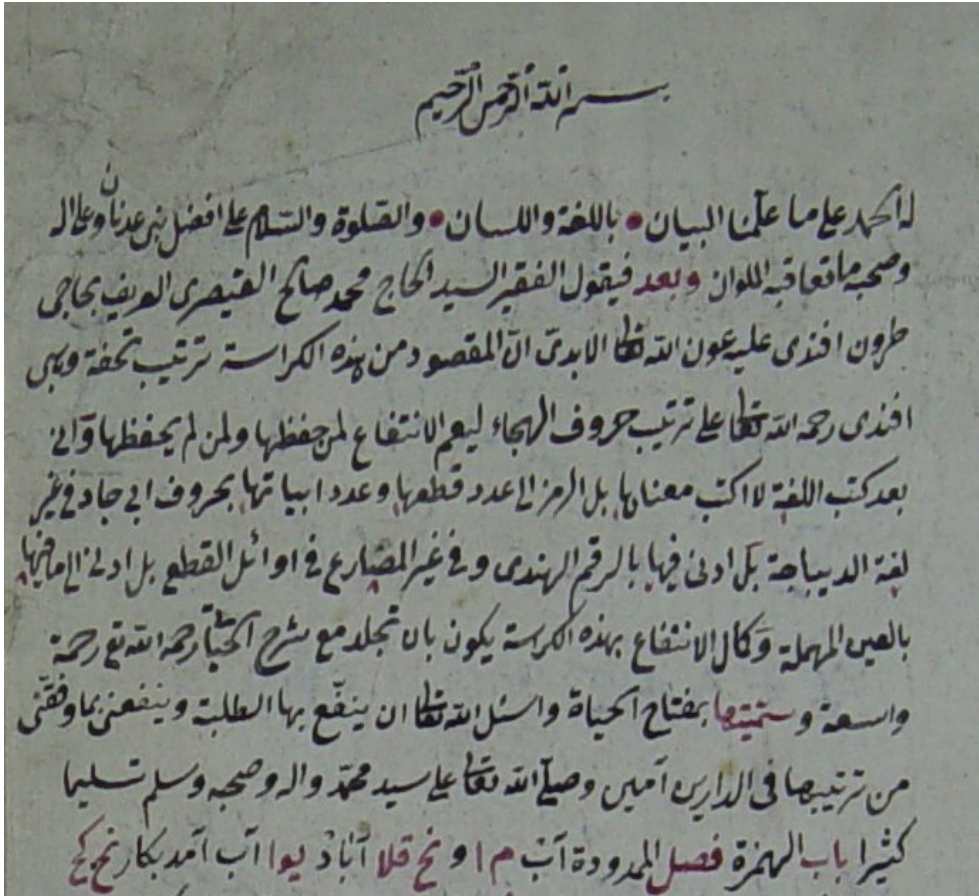
¹⁹ Bk. Çukurlu-zâde Hacı Torun Efendi M. Salih el-Kayseri, *Miftâhu'l- Hayât*, Kayseri Raşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesi, Raşid Efendi Eki, Nu, 1185.

²⁰ Bk. Çukurlu-zade Hacı Torun Efendi M. Salih el-Kayseri, *Miftâhu'l- Hayât*, v. 10b.

istinsah ettiği diğer bir kısım eserlerde görülen kendi el yazısı ile benzerlik²¹ arz etmesi, eserin yazıldığı tarihte Hacı Torun Efendi'nin hayatta olması v.s hususlar göz önüne alındığında müellif nüshası olduğu anlaşılmaktadır.

Mift wu'l- Way t'ın Giriş Kısmı

Hacı Torun Efendi, *Mift wu'l- Way t* isimli eserine şu ifadelerle başlamıştır :



²¹ Hacı Torun Efendi'nin istinsah ettiği eserlerden birisi de **Pend-Nâme**'dir ki burada H. 1263 tarihli kendi el yazısı görülebilir, bk. Attar, Ferîdü'd-din Muhammed İbrahim, **Pend-Nâme**, Kayseri Raşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesi, Nu., 11285, v. 31b ; Yine Çukurlu-zade Hacı Torun Efendi'nin istinsah ettiği diğer bir eser; Molla Husrev, M. b. Fârâmuz b. Ali (Şeyhu'l-İslam) (öl. 885 Hicrî) tarafından yazılan *Mir'âtü'l-Usûl fî Şerh-i Mirkatü'l-Vusûl*, bk. Kayseri Raşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesi, Raşid Efendi Eki, Nu. 26123 ; ayrıca bakınız, Ali Rıza Karabulut Kayseri Raşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesindeki *Yazmalar Katalogu*, 242.

بسم الله الرحمن الرحيم

له الحمد على ما علمنا البيان باللغة واللسان. والصلوة والسلام على أفضل بني عدنان وعلى آله وصحبه ما تعاقبه الملوان و بعد فيقول الفقير السيد الحاج محمد صالح القيصري العريف بحاجي طرون افندي عليه عون الله تعالى الأبدى ان المقصود من هذه الكراسة ترتيب تحفة وهبي أفندي رحمه الله تعالى على ترتيب حروف الهجاء ليتم الانتفاع لمن حفظها ولمن لم يحفظها و اني بعد كتب اللغة لا اكتب معناها بل الرمز الى عدد قطعها وعدد أبياتها بحروف ابي جاد في غير لغة الديباجة بل ادنى بالرغم الهندي وفي غير المضارع في اوائل القطع بل ادنى الي ما فيها بالعين المهملة و كمال الانتفاع بهذه الكراسة يكون بان تجلد مع شرح الحياتي رحمه الله تعالى رحمة واسعة و سميتها بمفتاح الحياة و أسأل الله تعالى ان ينفع بها الطلبة و ينفعني بما وفقني من ترتيبها في الدارين أمين و صلى الله تعالى على سيد محمد و آله وصحبه وسلم تسليما كثيرا باب الهمزة فصل الممدودة أب

“Bismill hi’r-Rahmani’r-Rahîm.

Söz ve dil ile beyanı bize öğreten Allah’a hamd olsun. Adnan Oğulları soyunun en faziletlisine (Hz. Peygamber’e), ailesine ve ashabına salat ve selam olsun.

Hacı Torun Efendi olarak bilinen Kayserili el-Fakir es-Seyyit Hacı Mehmet Sâlih – Ebedî olan Allah’ın yardımını üzerinde olsun- der ki :

Bu kitapta, Vehbi Efendi’nin -Allah ona rahmet etsin- *Tuhfe*²² isimli eserinin alfabetik tertibi yapılmıştır.

Bu tertip sayesinde - ezberlesin ya da ezberlemesin - herkes Tuhfe-i Vehbi’dan²³ daha çok ve daha kolay yararlanacaktır.

Dibace (giriş) dışında, işaret ettiğim kelimelerin anlamlarını yazmayarak, ebced harflerinden remz kullanmak suretiyle, kıt’a sıralarına göre beyit numaralarını verdim..

Hayatî (Allah ona sonsuz rahmet etsin), tarafından yapılan Şerhi²⁴ de el altında bulundurulursa daha çok yararlı olur.

Bu eserime **Mift wu’l- Way t** adını verdim. Allah’tan, talebelere yararlı kılmasını, tertibine muvaffak kılmakla da bana iki dünyada fayda vermesini dilerim. Amin..”

²² Bk. Sümbülzade Vehbi, *Tuhfe-i Vehbi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1284,

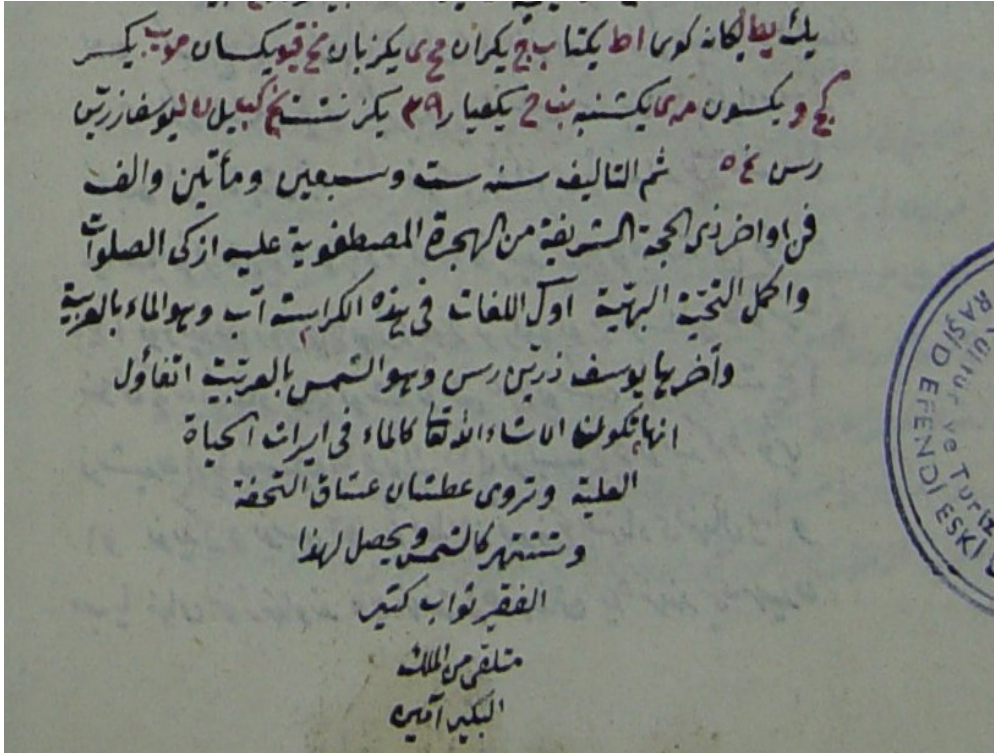
²³ Bk. Sümbülzade Vehbi, *Tuhfe-i Vehbi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1284,

²⁴ Bk, Hayatî, Seyyid Ahmed, *Tuhfe Şerhi*, İstanbul 1276.

Görüldüğü gibi Hacı Torun Efendi, **Mift wu'l- Way t**'ın giriş kısmında eserini tanıtmış ve bu eserinden nasıl yararlanılacağı hususunda ayrıntılı bilgi vermiştir.

Mift wu'l- Way t'ın Bitiş (Hatime) Kısmı

Mift wu'l- Way t , şu ifadelerle son bulmaktadır :



تم التأليف سنة ست وسبعين ومائتين و ألف في أواخر ذي الحجة الشريفة من الهجرة
المصطفوية عليه أزكى الصلوات و أكمل التحية البهية أول اللغات في هذه الكراسة آب وهو الماء
بالعربية و آخرها يوسف زرين رسن وهو الشمس بالعربية أنفعل انها تكون ان شاء الله تعالى كالماء في
إيراث الحياة العلية و تروي عطشان عشاق التحفة و تشتهر كالشمس و يحصل لهذا الفقير ثواب كثير
. متلقى من الملك الكبير آمين .

“Eserin te’lifi, Hz. Peygamber’in – duaların en temizi ve selamların en güzeli ona olsun – Hicret’inin 1276 Senesi Zilhicce-i Şerif ayının sonlarında tamamlandı.

Bu kitapçıktaki kelimelerin ilki âb (su) olup Arap dilindeki ‘ mâ’ dır. Sonuncu kelime de Yusuf-ı 34errin Resen’dir ki bu da Arapçadaki “şems”tir (güneş). Bu durumu bir uğur olarak görüp hayra yordum. n all h Teâlâ bu eserim, hayat vermede su gibi olur. Tuhfe aşığı susamışların susuzluğunu giderir ve güneş gibi meşhur hale gelir. (Pek çok kişi kendisinden faydalanır.) Bu sayede, Bu Fakir (Hacı Torun Efendi) için de Yüce Allah katında çok sevap husule gelir. Âmin.”

3. Sonuç

Çukurlu-Zade Hacı Torun Efendi’nin te’lif ettiği eserleri ve eserlerinde ortaya koyduğu üsluba bakılırsa onun iyi derecede Arapça ve belagat bildiği görülür. Yaşadığı devir itibariyle de Osmanlı eğitim sistemi geleneği içerisinde yetişmiş ilim adamlarının sona yakın halkalarında yer almaktadır. Kendisi ile ilgili olarak anlatılanlardan onun iyi insan yetiştirmeyi hedef almış bir gönül ve ilim adamı olduğu anlaşılmaktadır.

Hacı Torun Efendi, *Mift mu’l- Way t* isimli eserini, Sünbülzade Vehbi’nin *Tuhfe-i Vehbi* isimli sözlüğünden daha kolay yararlanılmasını gerçekleştirmek amacıyla hazırlamıştır. Giriş kısmında bizzat kendisi eserinin özelliklerini ayrıntılı olarak tanıtmıştır.

Onun sözlük, indeks ve benzeri çalışmaları, öğretime katkıda bulunma ve yeni bir öğrenim metodu geliştirme gayreti olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu saha açısından, yaşadığı yıllarda yeni bir öncüye ya da ufuk açıcıya ihtiyaç duyulduğu hissedilmektedir.

Kudüs, Beyrut, İstanbul, Şam, Selanik, Kahire ve benzeri diğer Osmanlı şehirlerindeki ilim adamları ile de görüşebilse ya da farklı kültür mensupları ile diyalog kurma fırsatı bulabilse idi çok daha değerli eserler vermesi mümkün olabilirdi.

KAYNAKÇA

- Ahmed Nazif, *Kayseri Meşhurları* (Kayseriyye Meşahiri), Basıma Hazırlayanlar: Meserret Diriöz - Haydar Ali Diriöz, Kayseri 1991.
- Attar, Ferîdü'd-din Muhammed İbrahim, *Pend-Nâme*, Kayseri Raşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesi, Nu., 11285
- Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l- Musannifin*, İstanbul 1955.
- Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, I-II, İstanbul 1333.
- Çukurlu-zâde Hacı Torun Efendi M. Salih el-Kayseri, *Miftâhu'l- Hayât*, Kayseri Taşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesi, Raşit Efendi Eki, nu, 1185.
-, *İşâratü'l-Kur'ân*, Kayseri Raşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesi, Raşit Efendi Eki, Nu.:21493.
- Erkiletlioğlu, Halit, *Geniş Kayseri Tarihi*, Kayseri 2006.
-, *Kayseri Kitabeleri*, Kayseri, 2001.
- Hayatî, Seyyid Ahmed, *Tuhfe Şerhi*, İstanbul 1276.
- http://lexicons.sakhr.com/intro/intr.asp?lex_id=2
- Karabulut, Ali Rıza, Kayseri Raşit Efendi Eski Eserler Kütüphanesindeki *Yazmalar Katalogu*, Ankara 1995.
-, *Mevlânî'nin Hocası Seyyid Burhaneddin Hz.leri ve Kayseri İlmiye Tarihinde Meşhur Mutasavvıflar*, Seyyid Burhaneddin Vakfı Yayınları, Kayseri 1994.
-*İstanbul ve Anadolu Kütüphanelerinde Mevcut El Yazması Eserler Ansiklopedisi*, I-III, Kayseri 2005.
- Karabulut, Ali Rıza - Karabulut, Ahmet Turan *Dünya Kütüphanelerinde Mevcut İslam Kültür Tarihi İle İlgili Eserler Ansiklopedisi*, Mektebe Yayınları, I-VI, Kayseri 2007.
- Molla Husrev, M. b. Fârâmurz b. Ali (Şeyhu'l-İslam) (Ö: 885 Hicrî) *Mir'âtü'l-Usûl fi Şerh-i Mirkati'l-Vusûl*, bk., Kayseri Raşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesi, Raşit Efendi Eki, Nu., 26123.
- Mutlak, Elbir, <http://www.diwanalarab.com/spip.php?article2142>
- Subaşı, Muhsin İlyas, *Kayseri'nin Manevî Mimarları*, Türkiye Diyanet Vakfı Kayseri Şubesi Yayını, Ankara 1995.
- Sünbülzâde Vehbî, *Tuhfe-i Vehbi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1284.
- Yağmur, Bahri, *Dört Başlı Kartal*, Kayseri 2003.